

K názorům a postojům současné české mládeže

Pavel Vacek¹

Abstrakt

Příspěvek seznamuje s výsledky výzkumu zaměřeného na názory a postoje dospívající mládeže. Jejich postoj ke vstupu ČR do EU v obecné a osobní rovině, jejich kladné a záporné preference k evropským zemím, vztah k českému národu, k imigrantům, minoritám a rasistickému hnutí v ČR a také prostor, který je jim poskytován pro vyjádření (či uplatnění) jejich názorů v rodině a ve škole. Výzkumný soubor sestával ze 170 středoškoláků.

Výzkum a jeho záměry

Ve volné návaznosti na některé jiná výzkumná zjištění názorů a postojů dospívající mládeže (zejména Macek 1999, Sak 2000) a v těsnější návaznosti na zahraniční zjištění (např. Krzywosz-Rynkiewicz et al. 1999, Gocsál 2000) jsme se zaměřili ve svém výzkumu na názory a postoje českých adolescentů ve vztahě na směřování České republiky do Evropské unie, na jejich hodnotící vztah k jednotlivým evropským zemím a k vlastnímu národu, na jejich vztah k imigrantům, minoritám a radikálním rasistickým hnutím a také na to, jak posuzují svoje možnosti projevit svůj názor v rámci formativně nejvýznamnějších sociálních skupin rodiny a školy.

Na základě uvedeného tematického vymezení jsme si položili následující soubor otázek: Jak vidí (vnímají) čeští středoškoláci proces evropského sblížení (sjednocování)? Jak přínosný může být vstup České republiky do EU z pohledu těch, kterých se to bude nejvíce týkat? Které evropské země preferují a které nikoliv? Jaký mají vztah k národnostním a etnickým menšinám žijícím na území ČR? A jak vnímají proces imigrace? Jak jsou tolerantní k radikálním skupinám s rasistickou a xenofobní orientací? A konečně jak sami hodnotí prostor, který jim nabízí jejich rodina a škola pro svobodné vyjádření vlastních názorů?

Cílem našeho zkoumání bylo vytvořit „postojový profil“ našich adolescentů ve výše naznačených oblastech.

Výsledky výzkumu a diskuse

Na toto téma jsme uskutečnili na konci roku 2000 (prosinec) a počátku roku 2001 (leden) výzkum pomocí námi konstruovaného dotazníku. Našimi respondenty bylo 170 studentů středních škol ve věku 15 až 19 let (93 děvčat a 77 chlapců). Typy středních škol i věkové skupiny byly zastoupeny proporcčně.

1. Zajímalo nás jak hodnotí mladí Češi případný vstup České republiky do Evropské unie nejprve obecně a pak ve vztahu k vlastní osobě (resp. ve vztahu k vlastním možnostem uplatnění). 7,6 % hodnotí vstup ČR do EU velmi pozitivně, 33,5 % pozitivně. 37,7 % nemá na daný jev vyhraněný názor (neutrální postoj). 14,1 % se staví ke vstupu ČR do EU negativně a 7,1 % velmi negativně. V souhrnu tedy 21,2 dospívajících přistoupení České republiky do Evropské unie odmítá. Jako přínos vstupu do EU jsou uváděny očekávané položky: propustnost hranic, možnost cestování, studia, pracovních příležitostí apod. Negativní hodnocení pak je především spojeno s možnými ekonomickými riziky: zvýšenou nezaměstnaností, zdražením zboží apod. Ojedinelě byla vyslovována obava ze ztráty národní a kulturní identity. K odpovědím, které jsou označeny jako neutrální, je třeba

¹(pavel.vacek@uhk.cz) katedra pedagogiky a psychologie UHK, V. Nejedlého 573, 500 03 Hradec Králové

uvést, že ve většině případů vyjadřují nezájem o politické otázky, neznalost uvedené problematiky atd. Pouze přibližně jedna čtvrtina dotázaných z oněch 37,7% kompetentněji zvažovala pro a proti ve vztahu k EU.

Když se měli respondenti zamyslet nad tím, co jim osobně může přinést vstup do EU, rozšířila se skupina těch, kteří věří v kladný dopad na osobní perspektivu (velké výhody 17,2%, určité výhody 42,3% oproti 7,6% resp. 33,5% v odpovědích na první otázku — viz výše). (Viz tabulky č. 1 a 2).

Tabulka č.1: Adolescenti ČR a jejich postoj ke vstupu do EU — obecné hledisko

	CHLAPCI		DÍVKY		CELKEM	
	A	%	n	%	n	%
Velmi pozitivní	6	7,8	7	7,5	13	7,6
Pozitivní	5	45,4	22	23,7	57	33,5
Neutrální	19	24,7	45	48,4	64	37,7
Negativní	10	13,0	14	15,0	24	14,1
Velmi negativní	7	9,1	5	5,4	12	7,1
CELKEM	77	100,0	93	100,0	170,0	100,0

Tabulka č.2: Adolescenti ČR a jejich postoj ke vstupu do EU — osobní perspektiva

	CHLAPCI		DÍVKY		CELKEM	
	A	%	n	%	n	%
Velmi výhodný	17	22,7	12	12,9	29	17,2
Výhodný	35	46,7	36	38,7	71	42,3
Neutrální	13	17,3	36	38,7	49	29,2
Nevýhodný	4	5,3	8	8,6	12	7,1
Velmi nevýhodný	6	8,0	1	1,1	7	4,2
CELKEM	75	100,0	93	100,0	168	100,0

2. Dále jsme se zajímali o to, které evropské země jsou pro naše dospívající přitažlivé, kde by chtěli eventuálně žít a které naopak patří mezi země, kde by žít nechtěli. Respondenti měli uvést v obou případech pouze dvě evropské země.

Kladné volby dopadly podle očekávání: Na prvním místě se s velkým „náskokem“ umístila Francie (zejména zásluhou děvčat; u chlapců se na první místo dostala Velká Británie). Francie získala 67 preferenčních hlasů, Velká Británie 45, dále Švýcarsko 30, Itálie 20, Španělsko 19, Řecko 14, Německo 13 atd. Klíč při volbě „sympatické“ země je zřejmý: jde o kombinaci vyspělosti země s její velikostí, stabilitou, vlivem a příznivými klimatickými podmínkami (to hrálo roli zejména při volbě zemí jižní Evropy — zřejmě vliv zážitků z dovolené).

V případě negativních preferencí je situace poněkud složitější. (Viz tab. č. 3) Na prvním místě figuruje Rusko (bylo voleno 64x). Následuje Německo (45), Ukrajina (27), Jugoslavie (24), Polsko (19), Velká Británie (12), Albanie 10 atd. Ukazuje se, že vedle očekávaných kritérií jako jsou nestabilita a nižší životní úroveň, ovlivňují volbu mladých Čechů i kritéria jiná. Zřetelné je to v případě Německa. Zde nepochybně hraje svoji roli historický kontext, který velmi ovlivňuje i současnou mladou generaci. Dále možná jde o jakousi obavu malé země z velkého a mocného souseda, který nás obklopuje ze dvou světových stran. Zdá se, že k některým sousedům máme nedůvěru (netýká se jen Německa, ale i Polska), zatímco zbývající sousedící země vnímáme podstatně méně kriticky: Slovensko bylo „odmítáno“ v 6 případech a Rakousko pouze ve třech případech („hrátky“ okolo temelínské jaderné elektrárny na náš výzkumný soubor neměly tedy žádný negativní dopad). Kdybychom chtěli najít zemi, která se našim mladým lidem nejvíce zamlouvá a současně jim nejméně „vadí“, pak je na tom výrazně nejlépe Francie (67 kladných voleb proti 2 „odmítnutím“).

Tabulka č.3: Adolescenti ČR a země, kde by nechtěli žít

		CELKEM	CHLAPCI	DÍVKY
1.	RUSKO	64	29	35
2.	NĚMECKO	45	19	26
3.	UKRAJINA	27	8	19
4. - 5.	JUGOSLÁVIE	26	13	13
4. - 5.	POLSKO	19	12	7
6.	RUMUNSKO	13	6	7
7.	V. BRITÁNIE	12	7	5
8.	ALBANIE	11	9	2
9.	BOSNA	9	1	8
10.	ITÁLIE	7	6	1
11.	SLOVENSKO	6	3	3
12. - 13.	MAĎARSKO	5	2	3
	TURECKO	5	1	4
15. - 19.	RAKOUSKO	3	1	2
	BULHARSKO	3	2	1
	CHORVATSKO	3	0	3
	MAKEDONIE	3	3	0
	NORSKO	3	0	3

Dalších 5 evropských zemí získalo po dvou negativních preferencích a 8 po jedné negativní preferenci.

3. V další části dotazníku jsme zjišťovali, zda jsou adolescenti v ČR hrdí na příslušnost k českému národu. Výsledek byl v tomto případě jednoznačný (n=168): 38,1% dotázaných vyjádřilo velkou hrdost a 47,0% hrdost na příslušnost k českému národu (v souhrnu 85,1%). Nejčastějším zdůvodněním byl názor, že ačkoliv jsme tak malá země, dokážeme se prosadit a v ledaštem vyniknout. Nejvíce byly připomínány úspěchy na sportovním poli (zejména zlatá medaile hokejistů v Naganu).

Tabulka č.4: Hrdost a příslušnost k českému národu

	CHLAPCI		DÍVKY		CELKEM	
	n	%	n	%	n	%
Velmi hrdí	34	44,8	30	32,6	64	38,1
Hrdí	24	31,6	55	59,8	79	47,0
Ani tak, ani tak	15	19,7	5	5,4	20	11,9
Málo hrdí	2	2,6	2	2,2	4	2,4
Vůbec ne hrdí	1	1,3	0	0	1	0,6
CELKEM	76	100,0	92	100,0	168	100,0

4. Dalším tématem, na které jsme zaměřili svoji pozornost, byla tolerance (resp. netolerance) našich adolescentů vůči imigrantům, národnostním a etnickým menšinám a vztah k rasisticko nacionalistickému hnutí v ČR.

- a) Pozitivně nebo velmi pozitivně hodnotí příliv imigrantů do ČR 7,8% dotázaných (n=166). 36,2% se staví ke zvýšené imigraci odmítavě a 9,6% velmi odmítavě. Nejpočetnější skupina respondentů 46,4% zaujala neutrální postoj. Někteří z těchto adolescentů poznamenali, že je třeba takovéto otázky hodnotit případ od případu (podle konkrétní situace konkrétních osob).

- b) Česká společnost je národnostně, etnicky i nábožensky poměrně homogenní. Nemáme zde početnější minority, které by výrazněji ovlivňovaly život společnosti. Přesto nás zajímaly sympatie, kterým se jednotlivé minority těší. Úkolem respondentů bylo označit číslicemi stupeň svoji sympatie k jednotlivým skupinám. Číslice 1 znamenala velmi sympatický, 2 sympatický, 3 neutrální, 4 nesympatický a 5 velmi nesympatický. Takto jsme získali index sympatie (resp. antipatie), který měl následující hodnoty: Slováci 1,96, Američané 2,45, Židé 2,65, Poláci 2,72, Vietnamci 3,40, Ukrajinci 3,77, Romové 3,90. (Viz tabulka č.5)

K uvedeným výsledkům dvě poznámky: 1. Velké sympatie k Slovákům jako bývalým obyvatelům společného státu zřejmě potvrzují obecně sdílený názor, že rozdělení Československa nemělo základ v averzi našich dvou národů, ale šlo převážně zájmy politické a ekonomické. 2. Antipatie vůči Vietnamcům, Ukrajincům a Romům není podle odpovědí většinou postavena na osobní zkušenosti, ale je zprostředkovaná (nepřímá).

Tabulka č.5: Vztah adolescentů k minoritám v ČR

		CELKEM	CHLAPCI	DÍVKY
1.	Slováci	1,96	1,91	2,01
2.	Američané	2,45	2,46	2,44
3.	Židé	2,65	2,60	2,71
4.	Poláci	2,72	2,63	2,82
5.	Vietnamci	3,40	3,24	3,57
6.	Ukrajinci	3,77	3,58	3,97
7.	Romové	3,90	3,77	4,04

- c) Dále nás velmi zajímalo, jaký mají naši dospívající vztah k radikálně nacionalistickému a rasistickému hnutí skinheads. Krajně odmítavý postoj (n=168) vyjádřilo 35,7% a odmítavý postoj 23,8%. V souhrnu to znamená, že 59,5% adolescentů se staví ke skinům jednoznačně negativně. Výraznější sympatie k tomuto rasistickému hnutí neprojevil nikdo a 11,3% se postavilo na stranu výroku „v něčem mají skinové pravdu“. I tak se nám zdá, že 29,2% s neutrálním postojem k rasismu a národnostní netoleranci je poměrně vysoký počet. Stojí za povšimnutí, že daleko tolerantnější vůči skinům byla děvčata. Neutrální postoj k nim zaujalo 41,1% děvčat oproti 15,8% chlapců. Naopak mezi chlapci 48,7% respondentů zaujalo pozici krajně odmítavou (proti pouze 25,6% děvčat).

Tabulka č.6: Adolescenti ČR a jejich názor na hnutí skinheads

	CHLAPCI		DÍVKY		CELKEM	
	n	%	n	%	n	%
Pozitivní	0	0	0	0	0	0
Částečně pozitivní	9	11,8	10	11,1	19	11,3
Neutrální	12	15,8	37	41,1	49	29,2
Odmítavý	18	23,7	20	22,2	40	23,8
Velmi odmítavý	37	48,7	23	25,6	60	35,7
CELKEM	76	100,0	90	100,0	168	100,0

5. V poslední části dotazníku jsme zjišťovali jak současní adolescenti v ČR posuzují svoje možnosti vyjádřit „svobodně“ svůj názor jednak v rodině a jednak ve škole. Ze 169 výpovědí vyplývá, že v rodině může vždy vyjádřit svůj názor 65,7% respondentů. Pouze 5,3% má v této souvislosti problémy. Komplikovanější situace je ve škole. Pouze 11,2% si myslí,

že zde může vždy svobodně projevit svůj názor a 56,8% tak může činit občas. Naproti tomu výjimečně má tuto příležitost 24,3% a 7,7% respondentů ji nemá prakticky vůbec. Shrnutí: Celých 32,0 adolescentů z našeho výzkumného souboru nemá možnost — na základě svého subjektivního pohledu — ve škole „praktikovat“ či přiučit se demokracii. Metodologická poznámka: Pokud není upozorněno v textu, tak mezi pohlavími ani věkovými skupinami respondentů nebyly zaznamenány významnější rozdíly.

Závěr

Shrneme-li výše uvedené výsledky, pak je možno pracovní formulovat zmíněný „postojový profil“ českých adolescentů následujícím způsobem: Ve vztahu ke vstupu do EU jsou v obecné rovině skeptičtější než při posuzování výhod, které jim tento vstup přinese v dlouhodobější osobní perspektivě (zde tři pětiny respondentů vyjádřily optimistické očekávání). Mezi zeměmi Evropy dávají přednost zemím stabilním, vlivným a s vyšší životním standardem. Naopak negativní preference jsou jednak spjaty se zeměmi méně stabilními a s nižší životní úrovní a jednak vyjadřují určité, ať už uvědomované nebo neuvědomované, historické konsekvence a možná i „komplex malého národa“. S uvedeným volně koresponduje vyjádřená hrdość či velká hrdość velké většiny našich dospívajících (85%) na příslušnost k českému národu. Z hlediska vztahu k imigrantům převládá spíše obozřetný až odmítavý postoj. Mezi minoritami žijícími na území ČR požívají nejméně sympatií Romové, Ukrajinci a Vietnamci a naopak pozitivní vztah máme především k Slovákům. Rasistické radikály odmítá nebo velmi odmítá takřka 60% dospívajících. S možností vyjádřit vlastní názory v rámci rodiny nemá většina adolescentů žádný větší problém. Naopak ve škole jedna třetina z nich dostatečný prostor k projevení vlastního názoru nepociťuje.

Výše uvedené výsledky jistě nezobrazují mínění celé populace mládeže v České republice. Nicméně mohou napomoci v procesu hledání individuální i generační identity mladých lidí za přispění sofistikovanějšího přístupu vychovatelů a výchovných institucí.

Literatura

- [1] Gocsál, Á.: Hungarian students perceptions of the Roma minority. Developing identities in Europe. London: CICE publication 2000, s.167–173. ISBN 1 85377 3239.
- [2] Krzywosz-Rynkiewicz, B., Topczewska, E., Derkowska, M.: Childrens tolerance for different cultures: an educational perspective. Young citizens in Europe. London: CICE publication 1999, s.315–324. ISBN 1 85377 297 6.
- [3] Macek, P.: Adolescence. Praha: Portál 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- [4] Sak, P.: Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- [5] Vacek, P.: Education for democracy and citizenship in the Czech Republic. Developing identities in Europe. London: CICE publication 2000, s.143-147. ISBN 1 85377 3239.
- [6] Vacek, P.: How young people understand democracy, citizenship, national identity and the process of Europeanisation. Learning for a democratic Europe. Brugge: KATHO 2001.